

รูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม

A Model of Participatory Management of Community Justice Networks

ธนยศ ยันตะนะ¹ นวัสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์² ศิริวัฒน์ จิระเดชประไพ³ และปรณ มณีปรณ⁴

^{1,2,3} สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

⁴ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Email : pok_sw@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิกระทรวงยุติธรรม ผู้บริหารกระทรวงมหาดไทยในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา หน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา และสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน จำนวน 35 คน ได้มาด้วยการสุ่มแบบเจาะจงแล้วทำการการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (focus group) จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย ได้แก่ เครือข่ายยุติธรรมชุมชน จำนวน 269 คน ได้มาด้วยการสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และการถดถอยพหุคูณ ผลของการศึกษาพบว่า การสร้างรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ต้องเน้นการประสานงานกัน อย่างมีประสิทธิภาพระหว่างบุคลากรของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน อาสาสมัครและคณะกรรมการชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ศูนย์ดำรงธรรม ให้สามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และอาสาสมัคร ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้สามารถเข้าถึงความเป็นธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว

คำสำคัญ: เครือข่ายยุติธรรมชุมชน การบริหาร สำนักงานยุติธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

Abstract

The purpose of this study was to create a model for participatory management of Community Justice Networks by using mixed methods of quantitative and qualitative researches. The samples used for qualitative research were 35 of academicians of the Ministry of Justice, administrators of the Ministry of the Interior working in Chachoengsao Province, Government agencies under the Ministry of Justice working in Chachoengsao Province, and members of the community justice networks that were obtained by purposive sampling. There samples were included for in-depth interviews and focus-group meetings and the collected data were processed by content analysis. On the other hand, the samples used for the quantitative research were 269 members of community justice networks that were obtained by simple random sampling. The quantitative data were collected from these participants by using the questionnaire and statistically processed by frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson's product moment correlation coefficient, and stepwise multiple regression

analysis. The results of this study indicated that creating of the model for participatory management of community justice networks should focus on effective collaboration among the personnel of community justice centers, the volunteers, and the board members of communities, conflict management centers, and Damrongtham Centers for participatory management of community justice centers, volunteers, and all the persons involving in supporting the rights of all people to have access to the justice systems easily, conveniently and rapidly.

Keywords: community justice center, management, Chachoengsao Province Justice Office

1. บทนำ

นานาชาติ ปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights – UDHR) ข้อ 11 ย่อหน้า 1 ได้กำหนดเงื่อนไขเบื้องต้นเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางกฎหมายเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เป็นธรรม มีมนุษยธรรม และเป็นผล โดยมีพื้นฐานอยู่บนหลักนิติธรรม ความช่วยเหลือด้านกฎหมายเป็นพื้นฐานการเข้าถึงสิทธิอย่างอื่น รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม หลักการและแนวปฏิบัติแห่งสหประชาชาติ ว่าด้วย การเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nations principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems) ซึ่งหลักการและแนวปฏิบัตินี้มีเป้าประสงค์ในการช่วยเหลือด้านกฎหมาย หมายถึง คำปรึกษา ความช่วยเหลือ และการเป็นตัวแทนด้านกฎหมายให้กับบุคคลที่ถูกคุมขัง ถูกจับกุมตกเป็นผู้ต้องสงสัย หรือผู้ถูกกล่าวหา หรือถูกแจ้งข้อหาที่เป็นความผิดทางอาญา สำหรับผู้เสียหาย และพยานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นความช่วยเหลือที่ให้กับบุคคลที่ช่วยตนเองไม่ได้ หรือในกรณีที่สอดคล้องกับประโยชน์แห่งความยุติธรรม นอกจากนั้น “ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย” ยังควรครอบคลุมถึงแนวคิดเกี่ยวกับการให้ความรู้ด้านกฎหมายการเข้าถึงข้อมูลด้านกฎหมายและบริการอื่นใดสำหรับบุคคล ทั้งโดยผ่านกลไกการระงับข้อพิพาททางเลือก และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Processes) [1]

สำหรับบริบทของประเทศไทย การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเป็นพื้นฐานการเข้าถึงสิทธิอย่างอื่น รวมถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความ

ยุติธรรม ในสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สำคัญสำคัญปรากฏ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ. 2540 ปี พ.ศ. 2550 และฉบับปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2560 ได้ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ และความเสมอภาคของชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครอง ด้วยเหตุนี้กระทรวงยุติธรรม จึงได้มอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดทั่วประเทศ จัดให้มีเครือข่ายยุติธรรมชุมชน (ศยช.) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานของกระทรวงยุติธรรมภายใต้ยุทธศาสตร์ “ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชาชนมีส่วนร่วม” (Justice for all, all for justice) เป็นการดำเนินงานที่เป็นแนวคิดยุติธรรมทางเลือก โดยให้เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม อันจะเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐกับชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม สร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขในสังคมร่วมกัน โดยภาครัฐจะส่งเสริมการรวมตัวกันของประชาชนในลักษณะของเครือข่ายเพื่อทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับภาครัฐในการดำเนินภารกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชุมชนและจะส่งเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง กล่าวคือ เป็นสังคมที่ประชาชนได้รับความเป็นธรรมอย่างเสมอภาคภายใต้กฎหมายอย่างถ้วนทั่วและเป็นสังคมที่มีความสงบสุข ปราศจากอาชญากรรมอันจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน [2]

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการในเชิงคุณภาพการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ผลข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เจาะลึก สำหรับในเชิงปริมาณ มีการศึกษาใช้แนวคิดทางยุทธธรรมชุมชน แนวคิดการมีส่วนร่วม ทฤษฎีหน้าต่างชำรุด ทฤษฎีการแก้ปัญหา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับนโยบายของทางภาครัฐ ด้านกระบวนการยุทธธรรม เครือข่ายยุทธธรรมชุมชนในพื้นที่ด้านการมีส่วนร่วม การเข้าถึงกระบวนการยุทธธรรม ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาขับเคลื่อน แล้วจัดทำเป็นร่างกรอบแนวคิดในการวิจัยให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 11 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา 2) อำเภอบางคล้า 3) อำเภอบ้านโพธิ์ 4) อำเภอบางปะกง 5) อำเภอคลองเขื่อน 6) อำเภอราชสาส์น 7) อำเภอพนมสารคาม 8) อำเภอแปลงยาว 9) อำเภอบางน้ำเปรี้ยว 10) อำเภอท่าตะเกียบ 11) อำเภอสนามชัยเขต

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

-ประชากรของการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key informants) จำนวน 5 กลุ่ม 1)ผู้ทรงคุณวุฒิกระทรวงยุทธธรรม 2)หน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุทธธรรมในจังหวัด 3)เจ้าหน้าที่สำนักงานยุทธธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา 4)ผู้บริหารกระทรวงมหาดไทยในพื้นที่ 5)เครือข่ายยุทธธรรมชุมชน รวมทั้งสิ้น 35 คน

- ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative method) คือ เครือข่ายยุทธธรรมชุมชน จำนวน 11 อำเภอ ทั่วจังหวัดมีจำนวน 892 คน [3] กลุ่มตัวอย่างจำนวน 269 คน ซึ่งประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970)

- การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสร้างและประเมินรูปแบบการการบริหารเครือข่ายยุทธธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยบุคคลสำคัญในชุมชน กระทรวงยุทธธรรม และทีมผู้วิจัย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (purposive selection) จำนวน 15 คน

3.4 ขอบเขตด้านวิธีดำเนินงาน

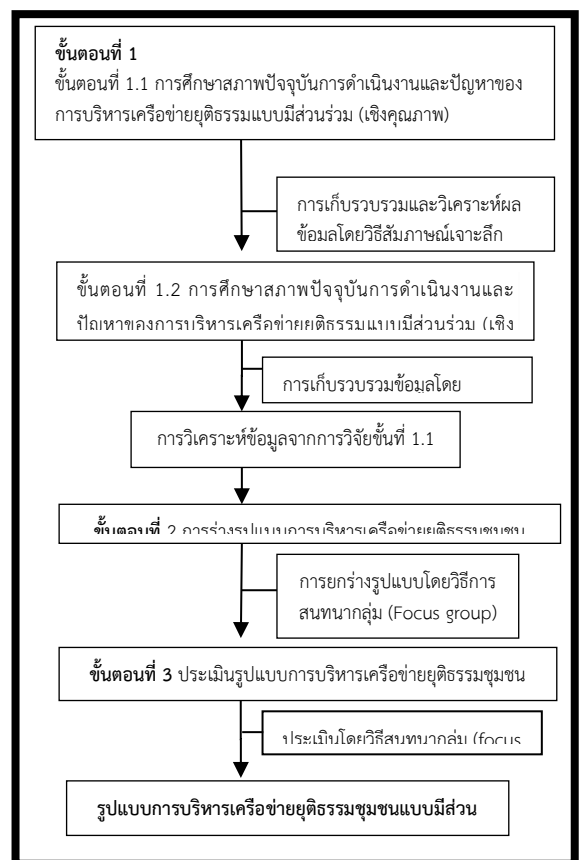
เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้กระบวนการค้นแบบสร้างสรรค์นิยมโดยใช้ การศึกษาเฉพาะกรณีเชิงพหุ (multiple case study) อาศัยผลการศึกษาวิจัยจากกรณีตัวอย่างเฉพาะหลายรายมาใช้ร่วมกัน เพื่อให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์นั้นได้อย่างกระจ่างชัดและครอบคลุมมิติที่ทำการศึกษา

3.5 ขอบเขตด้านเวลา

ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม 2560 ถึงเดือนธันวาคม 2560 รวมระยะเวลา 12 เดือน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยผสมผสาน (mixed method research) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และตามด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) [4] ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและและปัญหาของการดำเนินงานการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล รวมทั้งสิ้นจำนวน 35 คน ข้อมูลเป็นเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการวิเคราะห์โดยเสนอคำตอบแล้วสรุปในภาพรวมที่สอดคล้องกัน ดังนี้

5.1.1 ปัจจุบันการดำเนินงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันดังนี้

- 1) เข้ามาดำเนินการรับเรื่องแล้วส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2) แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร
- 3) ดำเนินการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในพื้นที่
- 4) การให้ความรู้ คำแนะนำ ข้อกฎหมายกับประชาชน

5) ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับประชาชนในการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน

5.1.2 ด้านสภาพปัญหาการดำเนินงานของการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม

5.1.2.1 สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการคิด

1) ยังไม่มีส่วนร่วมในการคิด อาจเป็นเพราะว่าเครือข่ายยุติธรรมชุมชน , ประชาชน ยังไม่รู้จักสำนักงานยุติธรรมจังหวัดหรือนโยบายที่รัฐบาลมีโครงการช่วยเหลือด้านการเข้าถึงความเป็นธรรม

- 2) เครือข่ายยุติธรรมชุมชนไม่รู้จักกฎหมาย
- 3) เครือข่ายยุติธรรมชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วม

- 4) ขาดการคิดวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานรัฐ
- 5) ขาดเวทีให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

5.1.2.2 สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

- 1) การไม่มีเวลา เนื่องจากต้องประกอบอาชีพ
- 2) การไม่มีความรู้ในเรื่องกฎหมายของประชาชน

3) ความไม่น่าเชื่อถือเบื้อหน้าในกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้

- 4) คิดว่าไม่ใช่เรื่องไม่ใช่หน้าที่ของตน

5) ขาดการทำงานเป็นทีมและร่วมมือกันช่วยเหลือประชาชน

5.1.2.3 สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์

- 1) ประชาชนยังขาดการเสียสละเพื่อส่วนร่วม
- 2) ขาดแรงจูงใจในการทำงานไม่มีค่าตอบแทน ไม่มีกฎหมายรองรับ
- 3) เป็นเรื่องใหม่ ขาดการประชาสัมพันธ์
- 4) ขาดการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นที่ยอมรับจากคนในชุมชน สังคม

5.1.2.4 สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

- 1) มีระดับการศึกษาไม่สูงมากไม่เพียงพอกับการดำเนินงาน
- 2) การไม่มีเวลาและไม่เห็นความสำคัญในการที่จะต้องติดตามงาน

3) ไม่ใช่หน้าที่จะต้องติดตามเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะต้องติดตามเรื่องของตนเอง

- 4) ไม่ทราบข้อมูลและยังขาดความรู้ความเข้าใจ
- 5) หน่วยงานของรัฐผู้นำชุมชน เครือข่าย และประชาชนควรมีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนติดตามประเมินผลการดำเนินงานชุมชน

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา การวิเคราะห์ข้อมูลพิจารณาตามข้อมูลส่วนบุคคล อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือน และช่องทางการติดต่อสื่อสาร โดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละดังรายละเอียดต่อไปนี้
ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในภาพรวมและรายด้าน

องค์ประกอบการบริหารแบบมีส่วนร่วม	n = 269			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับที่
1. ด้านการมีส่วนร่วมในการคิด	3.55	0.78	มาก	3
2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ	3.62	0.72	มาก	2
3. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์	3.65	0.74	มาก	1
4. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล	3.52	0.77	มาก	4
รวมเฉลี่ย	3.59	0.75	มาก	

จากตาราง 1 พบว่า องค์ประกอบการบริหาร เครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยโดย

เรียงลำดับจากมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ($\bar{X} = 3.65$) รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ($\bar{X} = 3.62$) ด้านการมีส่วนร่วมในการคิด ($\bar{X} = 3.55$) และน้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ($\bar{X} = 3.52$)

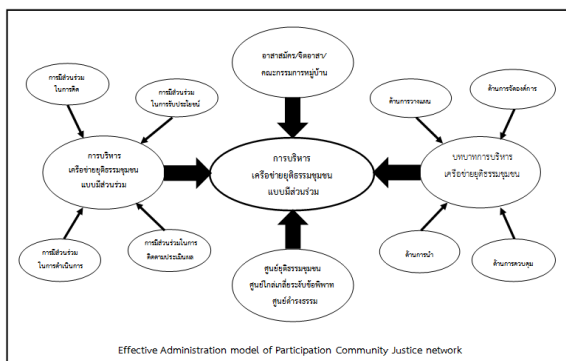
ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของบทบาทการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ในภาพรวมและรายด้าน

องค์ประกอบของบทบาทการบริหาร		n = 269		
เครือข่ายยุติธรรมชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับที่
1. ด้านการวางแผน	3.63	0.74	มาก	2
2. ด้านการจัดองค์การ	3.56	0.76	มาก	4
3. ด้านการนำ	3.77	0.73	มาก	1
4. ด้านการควบคุม	3.62	0.75	มาก	3
รวมเฉลี่ย	3.65	0.75	มาก	

จากตาราง 2 พบว่า องค์ประกอบบทบาทการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) โดยเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการนำ ($\bar{X} = 3.77$) รองลงมาคือ ด้านการวางแผน ($\bar{X} = 3.63$) ด้านการควบคุม ($\bar{X} = 3.62$) และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดองค์การ ($\bar{X} = 3.56$)

5.3 ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างองค์ความรู้ เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ภายใต้ข้อมูลของการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 มาทำการสร้างรูปแบบ โดยการดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (focus group discussions) จากผู้ทรงคุณวุฒิ

เครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม สรุปได้จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านเห็นด้วย ในการเพิ่มเติมองค์ประกอบหลักซึ่งเดิมมี 2 ปัจจัยหลัก คือ การบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม กับ บทบาทการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เป็น 4 ปัจจัยหลัก คือ

- 1.การบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- 2.การบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่มีประสิทธิภาพ
- 3.อาสาสมัคร/จิตอาสา/คณะกรรมการหมู่บ้าน
- 4.ศูนย์ยุติธรรมชุมชน/ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

6. การอภิปรายผล

รูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ 1) การบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการคิด การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล 2) บทบาทการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม 3) อาสาสมัคร/จิตอาสา/คณะกรรมการ

1) การบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการคิด การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เนื่องจากการนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาใช้ในสำนักงานยุติธรรมชุมชนถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงการอำนวยความสะดวกจากภาครัฐอย่างเท่าเทียมกันทุกพื้นที่ทุกระดับ แต่ภารกิจดังกล่าวหากรัฐเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียวคงไม่สามารถบรรลุผลได้ หัวใจสำคัญของความสำเร็จอยู่ที่คนในชุมชนที่เป็นผู้ใกล้ชิด มีส่วนร่วม ส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรมในชุมชนนั้นๆ ได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมรับประโยชน์จากการแก้ปัญหาาร่วมกัน กลายเป็นคำที่เรียกว่า “เครือข่ายยุติธรรมชุมชน” และสอดคล้องกับ Stivers และ Camillam [4]หมู่บ้าน และ 4) ศูนย์ยุติธรรมชุมชน/ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท/ศูนย์ดำรงธรรม

2) บทบาทการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม การบูรณาการงานด้านยุติธรรมชุมชน

ระหว่างภาครัฐกับประชาชนทั่วทุกภูมิภาคเข้าด้วยกัน เพื่อให้เป็นภารกิจที่เข้ามาสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน เนื่องจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดถือเป็นตัวแทนอำนาจรัฐในการใช้ยุติธรรมกระแสหลัก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดกระบวนการทัศนในการทำงานใหม่ โดยนำหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้กับงานยุติธรรมกระแสหลักบนหลักการแนวคิดยุติธรรมชุมชนให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ [6]

3) **อาสาสมัคร จิตอาสา คณะกรรมการหมู่บ้าน** บุคคลเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญตามบทบาทของผู้นำชุมชนกับการประนอมข้อพิพาทในระดับชุมชน เพราะมีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้เป็นอย่างดี บุคลากรที่ปฏิบัติงานที่มีความพร้อมตลอดเวลาที่จะให้ความช่วยเหลือ และให้คำแนะนำต่าง ๆ แก่ผู้มาขอรับบริการ มีความเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ทำให้ตัดสินใจยุติข้อพิพาทที่มีด้วยความสมัครใจของคู่กรณีสอดคล้องกับจักรกริณาทอดสูงเนิน [7]

4) **ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ศูนย์ดำรงธรรม** ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ MOU ว่าด้วยการอำนวยความสะดวกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมของสำนักงานกฤษฎีกาตรึงกับสำนักงานอัยการสูงสุด [8] ได้กำหนดขอบเขตการดำเนินงานร่วมกันโดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน เป็นช่องทางหนึ่งในการรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ ให้บริการข้อมูลข่าวสาร ให้คำปรึกษา รับเรื่องปัญหาความต้องการและข้อเสนอแนะของประชาชนตามกรอบภารกิจของศูนย์ดำรงธรรม

7. บทสรุป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed method Research) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นหลัก และตามด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เป็นรอง เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม ต้องเน้นการประสานงานกันอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างบุคคลากรของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน อาสาสมัครและคณะกรรมการชุมชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ศูนย์ดำรงธรรม ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้สามารถเข้าถึงความเป็นธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ควรทำงานโดยยึดหลัก “พัฒนาชุมชน” และ “จิตอาสา” โดยทำงานในลักษณะการสร้างเชื่อมั่นแก่สมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน (empowerment) ของปัจเจกบุคคลที่มีจิตอาสาและใช้หลักการมีส่วนร่วมกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์ดำรงธรรม ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

2. สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ควรให้ความสำคัญกับประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับผลงานและภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรให้ประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ได้รับทราบ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้ประชาชน ชุมชน เข้ามามีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมเพิ่มมากขึ้น

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการฝึกอบรมเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย เสริมสร้างศักยภาพในการทำงาน เพิ่มความรู้ความเข้าใจในการของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้แก่สมาชิกเครือข่ายอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความมั่นใจ และมีประสิทธิภาพในการทำหน้าที่

8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรผลักดันให้เกิดกฎหมายรองรับการทำงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในรูปพระราชบัญญัติ เพื่อให้การปฏิบัติงาน “ยุติธรรมทางเลือก” มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. กระทรวงยุติธรรมประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายแบบบูรณาการหน่วยงานปกครองให้ครอบคลุมก่อนจึงประสานกับภาคประชาชน เมื่อมีแกนนำภาคประชาชนที่เสียสละเป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแล้ว ภาครัฐหรือเจ้าหน้าที่ต้องมีบทบาทเป็น “พี่เลี้ยง” ให้ภาคประชาชนเข้มแข็งดำเนินงานเพื่อประชาชนเอง ลักษณะแกนนำหรือเครือข่ายผู้เชื่อมต่อนำบริการของภาครัฐ ติดต่อกับภาคประชาชนลักษณะต่างฝ่ายต่างเกื้อหนุนต่อกัน

3. สำนักงานยุติธรรมจังหวัดควรแสวงหาแนวทางหรือมาตรการในการสร้างแรงจูงใจให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ประชาชน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเพิ่มขึ้น อาทิ การพิจารณาให้ค่าตอบแทนสำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในบางเรื่อง การยกย่องชมเชยและการประกาศเกียรติคุณ การให้สิทธิพิเศษต่างๆ เช่น การได้รับส่วนลดค่ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐ และการให้ความรู้เรื่องกระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชน เป็นต้น

8.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำวิจัยเชิงลึก เรื่อง รูปแบบการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในภาคตะวันออก โดยศึกษาเพื่อจะได้ข้อมูลเชิงลึกและนำมาเป็นต้นแบบในการสร้างรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะของการบริหารเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จในภาคตะวันออกของประเทศไทยต่อไปได้

2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม นำผลมาปรับปรุงพัฒนาและวางแผนการปฏิบัติงานต่อไป

3. ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำ (Leadership) หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ในการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในครั้งต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, คู่มือแนวทางการกระจายอำนาจและการดำเนินงาน, 2558.
- [2] กองพัฒนายุติธรรมชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, คู่มือการปฏิบัติงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชน, 2558.
- [3] สำนักงานยุติธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา กระทรวงยุติธรรม, คู่มือแบบรายงานผลการดำเนินงานของเครือข่ายยุติธรรม, 2558.
- [4] รัตนะ บัวสนธ์, การวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา, กรุงเทพฯ : คำสมัย, 2551.
- [5] Stivers, & Camillam, Active Citizenship and Public Administration. In G.L.Wamsley, R.N. Bacher, C.T. Goodspell, P.S. Kronenberg, J.A. Rohr, C.M. Stivers, O.F. White, & J. F. Wolf

(Eds.), Refunding public administration. CA: Sage Publication, 1990.

- [6] กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยชุมชนเพื่อชุมชน, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.
- [7] จักรกริณ ทอดสูงเนิน, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนกรณีศึกษา ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลโคกขามอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร,” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 หน้า 98-113, 2557.
- [8] สำนักนายกรัฐมนตรีและสำนักงานอัยการสูงสุด, บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ MOU ว่าด้วยการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม, กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม, 2557.

